

Müzaribə

Müzaribə[1]

Sual 1896: Qızıl və gümüşdən qeyri bir şeylə müzaribə etmək olarmı?

Cavab: Hazırkı dövrdə geniş istifadə edilən kağız pul ilə müzaribə etməyin maneəsi yoxdur. Amma mal və əmtəə ilə müzaribə etmək düzgün deyildir.

Sual 1897: İstehsal, paylama, xidmət və ticarət işlərində müzaribə əqdindən istifadə etmək düzgündürmü? Hazırkı dövrdə qeyri-ticari işlərdə müzaribə ünvanında tanınan əqdlər şəri baxımdan düzgündürmü, yoxsa düzgün deyildir?

Cavab: Müzaribə yalnız sərmayənin alğı-satqıdan ibarət olan ticarətdə istifadə edilməsinə aiddir. Sərmayədən müzaribə ünvanında istehsal, paylama, xidmət və bu kimi sahələrdə istifadə edilməsi düzgün deyildir. Amma bu işləri başqa şəri əqdlər ünvanında, məsələn, cualə, sülh və s. ünvanında yerinə yetirməyin maneəsi yoxdur.

Sual 1898: Mən bir dostumdan müzaribə ünvanında müəyyən məbləğ pul aldım, bu şərtlə ki, bir müddətdən sonra həmin məbləğ pulu əlavə məbləğ ilə birlikdə ona qaytaracağam. Mən bu pulun bir hissəsini pula ehtiyacı olan dostlarımdan birinə verdim və onunla razılığa gəldik ki, pulun gəlirinin üçdə birini o verəcəkdir. Bu iş düzgündürmü?

Cavab: Aldığı pulu bir müddətdən sonra əlavə məbləğ ilə birlikdə qaytarmaq şərtlə başqa bir şəxsdən pul almaq müzaribə əqdi deyildir. Əksinə, bu, haram olan sələmli borcdur. Amma bu pulu müzaribə ünvanında almaq həmin şəxsdən borc almaq hesab olunmur və pul da “iş görən şəxs”in əmlakı olmur. Əksinə, bu pul, pul sahibinin mülkiyyətində qalır və “iş görən şəxs”in bu pul ilə yalnız ticarət etməyə haqqı vardır. Onların hər ikisi razılaşdıqları şəkildə bu pulun gəlirində şərikdirlər. Pul sahibinin icazəsi olmadan “iş görən şəxs”in bu pulun bir hissəsini başqa bir şəxsə borc və ya müzaribə ünvanında verməyə haqqı yoxdur.

Sual 1899: Müzaribə ünvanında pul verən və müqaviləyə əsasən hər ay hər yüz min tümən qarşılığında təxminən dörd-beş min tümən gəlir alan şəxsdən müzaribə adı ilə pul borc almağın hökmü nədir?

Cavab: Qeyd edilən şəkildə pul borc almaq müzaribə deyildir, əksinə, sələmli borcdur və “təklifi hökm” baxımından haramdır. Adın formal şəkildə dəyişdirilməsi ilə bu borc halal olmur, baxmayaraq ki, borcun özü düzgündür və borc alan şəxs pulun sahibi olur.

Sual 1900: Bir şəxs başqa bir şəxsə ticarət etməsi üçün müəyyən məbləğ pul verir, bu şərtlə ki, pulun gəliri ünvanında hər ay ona müəyyən məbləğ pul verəcəkdir və ziyanın hamısı da onun öz öhdəsində olacaqdır. Bu müqavilə düzgündürmü?

Cavab: Əgər onlar müqavilə bağlasalar ki, iş görən şəxs bu pul ilə düzgün şəri qaydada müzaribə edəcək və pulun gəlirindən hər ay təxmini bir məbləğ pul sahibinə verəcəkdir, həmçinin sərmayə ziyana uğradığı təqdirdə iş görən şəxs buna zəmin olacaqdır, belə bir müqavilə düzgündür.

Sual 1901: Mən bir şəxsə nəqliyyat vasitələri alıb ölkəyə idxal etmək və satmaq üçün müəyyən məbləğ pul verdim. Bu şərtlə ki, nəqliyyat vasitələrinin satışından əldə edilən gəlir bizim aramızda bərabər şəkildə bölünəcəkdir. O da bir müddət keçdikdən sonra

müəyyən məbləğ pulu mənə verib dedi: “Bu, gəlirdən sizin payınızdır”. Mən bu pulu götürə bilərəmmi?

Cavab: Əgər sərmayəni müzaribə ünvanında ona vermisinizsə, o da bu sərmayə ilə nəqliyyat vasitələri alıb satıbdırsa və gəlirdən sizin payınızı veribdirsə, bu gəlir sizə halaldır.

Sual 1902: Bir şəxs başqa bir şəxsə ticarət etməsi üçün müəyyən məbləğ pul vermişdir və hər ay ondan təxmini olaraq müəyyən məbləğ pul alır. İlin axırında onlar xeyri və ziyanı hesablayırlar. Əgər pul sahibi və həmin şəxs xeyir-ziyanı razılıqla bir-birlərinə bağışlasalar, onların bu işi düzgündürmü?

Cavab: Əgər pul sahibi bu pulu həmin şəxsə düzgün şəkildə müzaribə etməsi üçün veribdirsə, pul sahibinin pulun gəlirindən hər ay müəyyən məbləği təxmini olaraq iş görən şəxsdən almasının maneəsi yoxdur. Həmçinin onların hər birinin digərindən şəriət baxımından almağa haqqı olan şey barəsində müsalihə etmələrinin maneəsi yoxdur. Amma əgər bu pul borc ünvanında verilsə və şərt qoyulsa ki, borc alan şəxs pulun gəliri ünvanında hər ay müəyyən məbləğ pul borc verən şəxsə verəcəkdir, sonra ilin axırında onların hər birinin digərindən şəriət baxımından almağa haqqı olan şey barəsində müsalihə etsələr, bu, sələmli borc olub “təklifi hökm” baxımından haramdır və borc əsnasında qoyulan şərt də düzgün deyildir. Baxmayaraq ki, borcun özü düzgündür. Bu iş, xeyir və ziyanı razılıqla bir-birlərinə bağışlamaları səbəbilə halal olmur. Buna görə də, borc verən şəxs pulun gəlirini ala bilməz, həmçinin heç bir ziyan da zəmin deyildir.

Sual 1903: Bir şəxs başqa bir şəxsdən müzaribə ünvanında müəyyən məbləğ pul almışdır, bu şərtlə ki, gəlirin üçdə ikisi onun özünün və üçdə biri sərmayə sahibinin olacaqdır. Bu pul ilə mal alıb öz şəhərinə yollayır, amma mal yolda oğurlanır. Ziyan kimin öhdəsindədir?

Cavab: Sərmayənin və ya ticarət malının hamısının və ya bir hissəsinin oğurlanması əgər iş görən şəxsin və ya başqa bir şəxsin səhlənkalılığından irəli gəlməzsə, ziyan sərmayə sahibinin öhdəsindədir və gəlir vasitəsilə aradan qaldırılacaqdır. Amma əgər sərmayə sahibinin ziyanının iş görən şəxsin öhdəsində olduğunu şərt qoyularsa, ziyan iş görən şəxsin öhdəsindədir.

Sual 1904: Ticarət məqsədilə bir şəxsdən pul almaq və ya bir şəxsə pul vermək olarmı? Bu şərtlə ki, ticarətdən əldə edilən gəlir riba hesab olunmadan onların ikisi arasında razılıqla bölüşdürülsün?

Cavab: Əgər ticarət üçün alınan və ya verilən pul borc ünvanında olarsa, əldə edilən gəlirin hamısı borc alan şəxsə aiddir. Həmçinin pulun tələf olması və ya ziyanı onun öhdəsindədir. Pulun sahibinin yalnız pulun əvəzini ondan almağa haqqı vardır, pulun gəlirini ala bilməz. Yox əgər müzaribə ünvanında olarsa, müzaribənin nəticələrinə nail olmaq üçün onlar arasında düzgün şəkildə müzaribə əqdi bağlanmalıdır. Həmçinin müzaribə əqdinin şəriət baxımından düzgün olması üçün gərəkli olan şərtlərə riayət olunmalıdır. O cümlədən, gəlirdən onların hər birinin payı faiz və kəsr şəklində müəyyən edilməlidir (məsələn, birinə gəlirin 25%-i və digərinə 75%-i, yaxud birinə gəlirin $\frac{1}{4}$ -i və digərinə $\frac{3}{4}$ -i). Əks təqdirdə, pul və bu pul ilə ticarətdən əldə edilən gəlirin hamısı pulun sahibinə aid olacaq və iş görən şəxs yalnız işinin ücretül-mislini almaq haqqına malik olacaqdır.

Sual 1905: Nəzərə alsaq ki, bankların bağladıkları müqavilələr həqiqi müzaribə deyildir – çünki bank heç bir ziyanı öz öhdəsinə götürmür - əmanətçilərin hər ay əmanət qoyduqları pulun gəliri ünvanında bankdan aldıkları pul halaldır mı?

Cavab: Bankın heç bir ziyanı öz öhdəsinə götürməməsi müzaribə əqdinin düzgün

olmamasına səbəb olmur. Həmçinin müzaribə əqdinin formal olmasına da dəlalət etmir. Çünki şəriət baxımından heç bir maneəsi yoxdur ki, sərmayə sahibi və ya onun vəkili müzaribə əqdi əsnasında “iş görən şəxs”in “sərmayə sahibi”nin ziyanlarına zəmin olmasını şərt qoysunlar. Buna görə də, əmanətçilərin vəkili ünvanında bankın yerinə yetirdiyi müzaribənin formal olduğu və müəyyən səbəbə görə düzgün olmadığı dəqiqləşməyənədək bu müzaribə düzgün hesab olunur. Bu müzaribədən əldə edilən gəlirdən sərmayə sahiblərinə verilən pul onlara halaldır.

Sual 1906: Mən bir zərgərə ticarətdə istifadə etməsi üçün müəyyən məbləğ pul verdim. Onun həmişə gəlir əldə etdiyini və ziyan etmədiyini nəzərə alaraq, əldə etdiyi gəlirdən hər ay müəyyən məbləği ondan istəyə bilərəmmi? Əgər bunun maneəsi varsa, sözügedən məbləğin əvəzinə müəyyən qədər cəvahirat ala bilərəmmi? Əgər sözügedən məbləğ bizim aramızda vasitəçi şəxs tərəfindən verilsə, maneə aradan qalxarmı? Əgər (ticarətdə istifadə etməsi üçün) ona pul verdiyimə görə mənə müəyyən məbləği hədiyyə verərsə, bunun da maneəsi varmı?

Cavab: Müzaribədə sərmayə sahibinin və iş görən şəxsin gəlirdən olan paylarının kəsr şəklində müəyyən edilməsi - məsələn, üçdə bir, dördüdə bir, yarımbarı və s. - şərtidir. Beləliklə, sərmayə sahibinə aylıq gəlir ünvanında konkret bir məbləğ müəyyən edildiyi təqdirdə müzaribə düzgün deyildir: müəyyən edilən aylıq gəlir istər nağd pul şəklində olsun, istər mal şəklində olsun, istərsə də cəvahirat şəklində olsun; həmçinin istər sərmayə sahibi bunu özü birbaşa alsın, istər başqa bir şəxs alıb ona versin; həmçinin fərqi yoxdur ki, bunu gəlirdən olan payı ünvanında alsın və ya iş görən şəxs sərmayə sahibinin pulu ilə ticarət etdiyinə görə hədiyyə ünvanında ona versin. Bəli, onlar şərt kəsə bilirlər ki, gəlir əldə edildiyi təqdirdə sərmayə sahibi hər ay gəlirdən müəyyən məbləği təxmini olaraq götürsün və müzaribə əqdi başa çatdıqda haqq-hesab aparılsın.

Sual 1907: Bir şəxs ticarət etmək üçün bir neçə nəfərdən müzaribə ünvanında müəyyən məbləğ pul almışdır. Bu şərtlə ki, əldə edilən gəlir onunla pul sahibləri arasında onların pulu nisbətində bölüşdürüləcəkdir. Bu işin hökmü nədir?

Cavab: Əgər ticarət etmək üçün pul sahiblərinin icazəsi ilə pulları üst-üstə qoyarsa, maneəsi yoxdur.

Sual 1908: Lazım əqd əsnasında şərt qoyula bilərmə ki, “iş görən şəxs” hər ay müəyyən məbləği “sərmayə sahibi”nə gəlirdən olan payı qarşılığında versin və sərmayə sahibinin payından əskik və ya artıq gələn məbləğ barəsində müsaliyə etsinlər? Başqa sözlə, lazım əqd əsnasında müzaribənin hökmlərinə zidd olan bir şərti qoymaları düzgündürmü?

Cavab: Əgər sözügedən şərt “müsaliyə” olarsa, yəni gəlir əldə edildiyi təqdirdə sərmayə sahibi gəlirdən kəsr şəklində müəyyən edilən payı qarşılığında iş görən şəxsin hər ay ona verdiyi məbləğə razılaşırsa, bunun maneəsi yoxdur. Amma əgər sözügedən şərt, sərmayə sahibinin gəlirdən olan payının iş görən şəxsin hər ay ona vermək istədiyi məbləgdə müəyyən edilməsi olarsa, bu şərt müzaribə əqdinin tələblərinə zidd olduğuna görə düzgün deyildir.

Sual 1909: Bir tacir bir şəxsdən müzaribə sərmayəsi ünvanında müəyyən məbləğ pul aldı, bu şərtlə ki, bu pul ilə etdiyi ticarətdən əldə edilən gəlirin müəyyən faizini pulun sahibinə verəcəkdir. Ticarət etmək üçün o, bu pul ilə öz sərmayəsini üst-üstə qoydu. Onların hər ikisi əvvəlcədən bilirdilər ki, bu pulun aylıq gəlirinin miqdarını müəyyən etmək çətindir. Buna görə də, müsaliyə etməyi qərara aldılar. Belə olduğu təqdirdə, müzaribə əqdi şəriət baxımından düzgündürmü?

Cavab: Müzaribə sərmayəsi ünvanında verilən pulun aylıq gəlirinin miqdarını müəyyən etməyin mümkün olmaması müzaribə əqdinin düzgün olmasına xələl gətirmir, bu şərtlə ki, müzaribə əqdinin düzgün olmasının digər şərtlərinə də riayət olunmalıdır. Beləliklə, əgər

müzaribə əqdinin şəri şərtlərinə riayət edərək müzaribə əqdi bağlasalar, sonra əldə edilən gəlirin bölüşdürülməsi barəsində müsaliyə etməyi qərara alsalar – belə ki, gəlir əldə edildikdən sonra pulun sahibi gəlirdən olan payı qarşılığında müəyyən məbləği almağa razılaşırsa – bunun maneəsi yoxdur.

Sual 1910: Bir şəxs başqa bir şəxsə müzaribə sərmayəsi ünvanında müəyyən məbləğ pulu bu şərtlə vermişdir ki, üçüncü bir şəxs həmin pula zəmin dayanmalıdır. Bu halda əgər iş görən şəxs həmin pulu götürüb aradan çıxarsa, sərmayə sahibinin verdiyi pulu geri almaq üçün zəmin dayanan şəxsə müraciət etməyə haqqı varmı?

Cavab: Müzaribə sərmayəsi ünvanında verilən pula sualda qeyd edilən şəkildə zəmin dayanılmasını şərt qoymağın maneəsi yoxdur. Beləliklə, əgər iş görən şəxs müzaribə sərmayəsi ünvanında aldığı pulu götürüb aradan çıxarsa, yaxud səhlənkarlıq ucbatından pulu tələf edərsə, pulun əvəzini almaq üçün sərmayə sahibinin zəminə müraciət etməyə haqqı vardır.

Sual 1911: Əgər “iş görən şəxs” müzaribə sərmayə ünvanında bir neçə şəxsdən aldığı pulun bir hissəsini pul sahiblərinin icazəsi olmadan başqa bir şəxsə borc verərsə - istər sərmayənin məcmusundan versin, istərsə də müəyyən bir şəxsin pulundan versin – bu şəxslərin müzaribə sərmayəsi ünvanında “iş görən şəxs”ə verdikləri pul barəsində onun əli “xəyanətkar əl” sayılırmı?

Cavab: Pul sahiblərinin icazəsi olmadan başqa bir şəxsə borc verdiyi məbləğ barəsində onun “əmanətdar əl”i “xəyanətkar əl”ə çevrilir və buna görə də, həmin pula zəmindir. Amma səhlənkarlığa yol verməyənədək qalan məbləğ barəsində onun əli əmanətdar əldir.

[1] Müzaribə - sərmayə sahibi olan şəxs ilə iş görən şəxs arasında bağlanan bir müqavilədir ki, bu müqavilə əsasında iş görən şəxs sərmayə sahibinin sərmayəsi ilə ticarət edəcəyini və ticarətdən əldə edilən gəlirin müəyyən nisbətdə onların ikisi arasında bölüşdürülməyini öhdəsinə götürür.